

7-мавзу. Кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектларида ишлаб чиқариш харажатлари ва маҳсулот таннархи ТАҲЛИЛИ

1.

- Ишлаб чиқариш харажатлари тўғрисида тушунча.

2.

- Маҳсулот таннархига киритиладиган харажатлар.

3.

- Маҳсулот таннархи киритилмайдиган ҳаражатлар.

4.

- Молиявий фаолият бўйича харажатлар ва фавқулодда зарарлар.

5.

- Маҳсулот таннархи ва уни ҳисоблаш усуллари.

6.

- Маҳсулот таннархини пасайтириш йўллари.

1. Ишлаб чиқариш харажатлари тўғрисида тушунча

Ҳар бир корхона маҳсулот ишлаб чиқариш жараёни билан боғлиқ харажатларни амалга оширади. Маҳсулот ишлаб чиқариш жараёнида сарф қилинган моддий ресурслар (асосий воситалар эскириши, хомашё ва материаллар, ёнилғи-мойлаш материаллари, эҳтиёт қисмлар ва бошқалар) ва жонли меҳнат сарфи ишлаб чиқариш харажатларини ташкил этади.

Харажатларнинг туркумланиши

2. Маҳсулот таннархига киритиладиган харажатлар

ишлаб чиқаришнинг моддий харажатлари

ишлаб чиқариш хусусиятига эга

ишлаб чиқаришга тегишли асосий воситалар
ва номоддий активлар амортизацияси

ишлаб чиқариш аҳамиятига эга бошқа
харажатлар

3. Маҳсулот таннархи киритилмайдиган ҳаражатлар

4. Молиявий фаолият бўйича харажатлар ва фавқулодда зарарлар

фоизлар бўйича тўловлар

мол-мулкни узок муддатли ижарага (лизингга) олиш тўловлари

хорижий валюта билан операция бўйича салбий курс тафовутлари

қимматли қоғозларга қўйилган маблағларни қайта баҳолаш

молиявий фаолиятга оид бошқа харажатлар

5. Маҳсулот таннархи ва уни ҳисоблаш усуллари

Маҳсулот таннархини

- ҳисоблашдан кўзда тутилган асосий мақсад - уни ишлаб чиқаришга сарфланган ҳақиқий харажатларни тегишли ҳужжатларда ўз вақтида, тўлиқ ва ишончли акс эттириш ҳамда моддий, меҳнат ва молиявий ресурслардан тежамкорлик асосида, оқилона фойдаланиш устидан назорат ўрнатишдир.

Маҳсулот таннархи

- корхона харажатлари тушунчасидан фарқ қилади. Корхонанинг маҳсулот ишлаб чиқариш, сотиш ва бошқа молиявий-хўжалик фаолияти натижасида юзага келадиган барча харажатлари маҳсулот таннархига киритилмайди.

Маҳсулотнинг (ишнинг, хизматнинг) ишлаб чиқариш таннарига уни бевосита ишлаб чиқариш билан боғлиқ харажатлар киритилади.
Уларга қуйидагилар тегишли

бевосита моддий
харажатлар

бевосита меҳнат
харажатлари

ишлаб чиқариш
хусусиятига эга
бевосита устама
харажатлар

Маҳсулот таннархининг бевосита ва билвосита харажатлари таркиби

Харажат моддалари	Маҳсулот таннархига олиб борилиши жиҳатидан	
	бевосита	билвосита (устама)
Хомашё ва асосий материаллар (қайта кирим қилинган чиқитлардан ташқари)	+	
Сотиб олинган бутловчи қисмлар ва ярим фабрикатлар	+	
Ишлаб чиқариш характеридаги иш ва хизматлар		+
Технологик мақсадлар учун ишлатилган ёқилғи энергия	+	
Ишлаб чиқаришга тегишли меҳнатга ҳақ тўлаш харажатлари	+	
Ишлаб чиқаришга тегишли ижтимоий суғуртага ажратмалар	+	
Моддий қийматликлар камомади ва маҳсулотларнинг бузилишидан кўрилган зарарлар	+	
Асосий воситалар амортизацияси		+
Ишлаб чиқаришга оид бошқа харажатлар		+

Маҳсулот таннарни бир турдаги маҳсулотни бевосита ва билвосита ишлаб чиқариш харажатларини шу маҳсулот миқдorigа бўлиш орқали топилади

$$MT = MX + IX + CT + A + BIX / M$$

MT

- маҳсулот таннарни, сўм

MX

- ишлаб чиқаришнинг моддий харажатлари, сўм

IX

- ишлаб чиқариш хусусиятидаги меҳнатга ҳақ тўлаш харажатлари, сўм

CT

- ишлаб чиқаришга тегишли бўлган ижтимоий суғурта тўловлари, сўм

A

- асосий воситалар амортизацияси, сўм

BIX

- бошқа ишлаб чиқариш харажатлари, сўм

M

- маҳсулот миқдори, центнер, дона, кг, тонна

Маҳсулот таннархига киритиладиган ишлаб чиқариш харажатлари харажат элементлари ва моддалари бўйича гуруҳларга ажратилади.
Бундай гуруҳлаш

режалаштирилган маҳсулот ишлаб чиқаришнинг моддий ва меҳнат сарфларига эҳтиёжни аниқлаш

харажатларни иқтисодий мазмунига кўра тақсимлаш

умумий ишлаб чиқариш харажатлари миқдорида у ёки бу харажат элементларининг улушини аниқлаш имконини беради

Бухгалтерия ҳисобида маҳсулот ишлаб чиқариш таннархини ҳосил қилувчи харажатлар иқтисодий мазмуни ва умумийлик хусусиятларига кўра қуйидаги элементларга ажратилади

ишлаб чиқаришнинг
моддий харажатлари

ишлаб чиқаришга
тегишли меҳнатга ҳақ
тўлаш харажатлари

ишлаб чиқаришга
тегишли ижтимоий
суғуртага ажратмалар

асосий воситалар ва
номоддий активлар
амортизацияси

ишлаб чиқаришга оид
бошқа харажатлар

Саноат корхоналарида маҳсулот таннархини ҳисоблаш моддалари

Харажатларнинг моддалари бўйича гурӯҳланиши

- Ишлаб чиқаришга оид меҳнатга ҳақ тўлаш харажатлари
- Ишлаб чиқаришга оид ижтимоий сўғурта харажатлари
- Хомашё ва асосий материаллар (қайта кириш қилинган чиқитлардан ташқари)
- Сотиб олинган бутловчи қисмлар ва ярим фабрикатлар
- Технологик мақсадлар учун ёқилғи ва энергия
- Ишлаб чиқариш характеридаги иш ва хизматлар
- Асосий воситалар амортизацияси
- Моддий қимматликлар камомати ва маҳсулотларнинг бузилишидан кўрилган зарарлар
- Бошқа харажатлар

Қишлоқ хўжалигида маҳсулот таннархини ҳисоблаш бўйича харажат моддалари

Харажатларнинг моддалар бўйича гуруҳланиши

Ишлаб чиқаришга оид меҳнатга ҳақ тўлаш харажатлари

Ишлаб чиқаришга оид ижтимоий суғурта ажратмалари

Минерал ва органик ўғитлар

Ўсимликлар ва чорва молларини ҳимоялаш воситалари

Ем-хашак ва озуқа

Уруғлик кўчат материаллари

Қайта ишлаш учун хомашё

Асосий воситалар амортизацияси

Иш ва хизматлар

Чорва молларининг нобуд бўлишидан йўқотишлар

Бошқа харажатлар

Маҳсулот таннархини ҳисоблаш кетма-кетлиги

Таннархни ҳисоблаш объектлари аниқланади

Маҳсулот турлари бўйича ишлаб чиқариш ҳажми ҳисоблаб чиқилади

Асосий воситларни сақлаш харажатлари тегишли объектлар бўйича тақсимланади

Ишлаб чиқаришга хизмат кўрсатувчи бўлинмалар маҳсулоти (иши, хизмати) таннархи аниқланади

Суғориш ва ерни қуритиш харажатлари тақсимланади

Ҳисобга олиш объектлари бўйича жами ишлаб чиқариш харажатлари аниқланади

Ўсимликчилик маҳсулотлари таннархи ҳисобланади

Чорвачилик маҳсулотлари таннархи ҳисобланади

Чорвамоллари тирик вазни ва уни ўсиши таннархи ҳисобланади

Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишловчи ёрдамчи ишлаб чиқариш маҳсулотлари таннархи ҳисобланади

6. Маҳсулот таннархини пасайтириш йўллари

ишлаб чиқаришга юқори унумли, ишончли ва арзон ишлаб чиқариш воситаларини жорий этиш

асосий айланма фондлардан оқилона ва самарали фойдаланиш

ишлаб чиқаришнинг материал сиғимини камайтириш ва тежамкорликка эришиш

машина ва техникаларнинг кунлик ва йиллик иш унумини кўтариш

ресурсларни тежовчи ва чиқитсиз технологиялардан кенг фойдаланиш

ишлаб чиқариш ва меҳнатни ташкил этишнинг илғор шаклларида фойдаланиш

меҳнат унумдорлигини ошириш